

De speler als maker

Een nieuwe manier
van muziektheoretisch
onderwijs

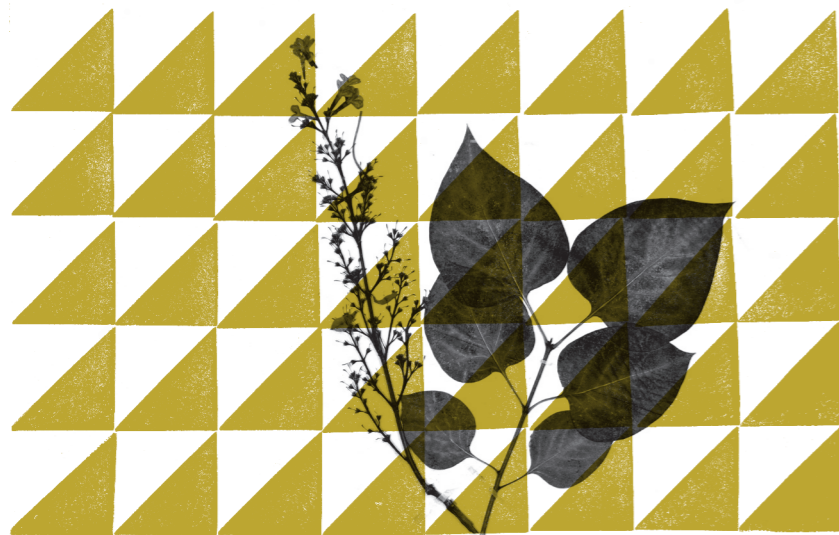
Euwe de Jong

In 1975 verschijnt het gedenkschrift *100 jaar muziekonderwijs in Utrecht 1875 – 1975* (auteur: Wouter Paap). Op pagina 45 staan enkele opmerkingen m.b.t. het theorieonderwijs aan het Utrechts Conservatorium.

Naar nieuwe wegen

De periode na 1968 was in ieder opzicht spannend, want iedereen had het gevoel dat er veel nieuws op til was, en iedereen was bereid om daarin mee te denken. Allereerst wilde men de sleur doorbreken, waaraan de “theoretische” vakken nogal eens worden blootgesteld. Deze algemene vakken (solfège, algemene muziektheorie, analyse, harmonie) waren in de loop der jaren een zelfstandig, enigszins abstract bestaan gaan leiden, waardoor ze gevaar liepen het verband met het levende kunstwerk te verliezen. Er bestond nu behoefte om de theoretische studie rechtstreeks te doen aansluiten bij het “hoofdvak”, terwijl men de desbetreffende vakken tevens duidelijker in onderling verband wilde brengen. De Theoretische Afdeling was in dit opzicht bijzonder alert. De dorre theorie werd zoveel mogelijk vermeden; het creatieve – het vervaardigen van eigen werkstukjes, waarin harmonie en contrapunt tot werkelijk leven werden gebracht – kwam op de voorgrond. Deze integratie maakte de theoretische stof voor de leerling heel wat aantrekkelijker, want men kreeg het gevoel, er werkelijk iets mee te kunnen gaan “doen”.

– Wouter Paap, 1975

Over mezelf

Sinds 1985 ben ik werkzaam als docent algemene muziektheoretische vakken, aanvankelijk bij de Schumann Akademie en later ook bij het Conservatorium van Utrecht.

De opmerkingen van Wouter Paap onderschrijf ik volledig, maar ik constateer ook dat er nog wel wat werk is te verzetten. In de praktijk speelt “dorre” theorie nog steeds een (te) grote rol en komt de creativiteit van de student nauwelijks van de grond. Ik experimenteer veel en probeer allerlei methodieken uit. Maar 100% tevreden ben ik niet. Ik ga op zoek naar inspiratiebronnen.

Inspiratiebron 1

In December 2013 maakt Jos Schillings, de directeur van het Conservatorium in Utrecht, mij attent op interessante ontwikkelingen in Zwolle/Enschede (ArtEZ). Ik zoek contact met Reinier Maliepaard (docent muziektheoretische vakken en muziekgeschiedenis bij ArtEZ). Hij vertelt enthousiast over een nieuwe manier van onderwijs: de studenten schrijven zelf muziek. We hebben veel discussies en ik raak meer en meer onder de indruk van zijn aanpak. In september 2014 starten we een soortgelijk project in Utrecht.

Inspiratiebron 2

Een interview van Jannetje Koelewijn met Beatrix Ruf, de directeur van het Stedelijk Museum in Amsterdam, geeft extra ondersteuning aan mijn zoektocht en ook aan mijn durf om het muziektheoretische onderwijs op een volledig nieuwe manier vorm te geven. Een aantal prikkelende uitspraken van Beatrix heb ik hieronder weergegeven.

Citaat 1

“Op school was ze een ganz klassisches Kind, niet goed en niet slecht, een beetje verveeld, tot er op een dag een invalster voor tekenen en kunstgeschiedenis kwam die de lessen anders aanpakte dan de andere leraren. “Ze was jong, ze kwam uit het noorden, ze verbond beeldende kunst met theater, film en muziek, en ik kreeg er echt plezier in.”

Citaat 2

“ – wat me ook zeer heeft beïnvloed is de Fastnacht in Singen, het carnaval. Dat werd bij ons veel heidenser gevierd dan in het noorden van Duitsland en als kind vond ik het verschrikkelijk. De totale omkering van de orde, de anarchie, de spot, ik haatte het. Narren die het gemeentehuis binnendrongen en de politici eruit gooiden, leraren op school die opeens niets meer te vertellen hadden. Later begreep ik hoe goed het is dat de dingen anders kunnen zijn dan je gedacht had. Het is een reinigingsproces, niets blijft verborgen, de waarheid blijkt een leugen te kunnen zijn. Zo’n traditie is niet voor niets ontstaan. Mensen willen de orde kunnen bevragen, ook al lijkt die uit steen gehouwen.”

“Een misverstand”, zegt ze. “Dat was een opleiding in de traditie van Bauhaus, waarin verschillende kunstvormen bij elkaar komen. Beeldende kunst, film, muziek, beweging.”

Citaat 3

“Gestures Dance van Oskar Schlemmer, een choreografie uit 1927. Drie gemaskerde mannen, in een geel, een rood en een blauw kostuum, voeren zingend een mechanisch lijkende dans uit.

“Het was”, zegt ze, “vooral conceptueel gericht, niet zozeer op techniek. Het idee was dat dansers zich moesten bevrijden van de traditie, en dat techniek er niet zo toe deed.” Ze lacht. “Dat is natuurlijk een misvatting. Je kunt pas vrij zijn als je de techniek beheerst. Daar waar de techniek vanzelfsprekend is, kan kunst pas interessant worden.”

Muziektheorie 3.1 – De speler als maker

Zoals gezegd draait de afdeling muziektheorie (Mark Lippe, Kees van Unen, Euwe de Jong) van het Conservatorium in Utrecht (Bachelor – klassiek) sinds september 2014 een pilot muziektheorie.

Door het ‘ontschotten’ van de verschillende (traditionele) muziektheoretische vakken, kan theorie in samenhang worden ervaren. Speerpunt van de opleiding is ‘muziek-schrijven’. Door zelf muziek te componeren wordt ‘droge’ kennis via ervaring tot ‘levende’ kennis omgetoverd. Via deze ‘levende’ kennisbank staan studenten ‘open’ voor de muzikale wereld om hen heen en kunnen die beschrijven. Een belangrijke doelstelling is dat de individualiteit van elke student zoveel mogelijk tot zijn recht komt. De intentie is om autonome en creërende studenten af te leveren. De speler als maker. Het oude curriculum is nog steeds grotendeels actueel, maar wordt anders ingericht en krijgt andere accenten. Wordt hiermee alle ‘oude theorie’ overboord gezet? Nee! Immers: *“Daar waar techniek vanzelfsprekend is, kan kunst pas interessant worden.”*

In de praktijk

Hieronder een weergave van enkele schrijfopdrachten die door tweedejaars studenten zijn uitgewerkt.

Groepsleden – practical music theory – jaar II Conservatorium Utrecht

De groep bestaat uit een internationaal gezelschap (Thailand, Nederland, Griekenland, Japan, Estland). Het merendeel heeft reeds een opleiding in het thuisland gehad en is gewend aan een ‘talking head’ voor de klas.

In de nieuwe lessituatie zijn de rollen omgedraaid. In het begin levert dat verschrikte reacties op, maar inmiddels is iedereen aardig gewend dat je soms zelf ‘docent’ bent en dat jouw mening van belang is.

OPDRACHT 1 SCHILDERIJ – MUZIEK

De werkvorm ziet er als volgt uit:

- zoek op internet naar een schilderij dat een componist heeft geïnspireerd om muziek bij te schrijven.
- geef voor de groep een toelichting.
- zoek daarna zelf ook een schilderij en schrijf daar je eigen compositie bij.

De gekozen werkvorm combineert twee klassieke elementen uit de muziektheorie:

- 1) analyse/vormleer
- 2) harmonieleer/contrapunt

In het verleden werden deze vakken meestal door verschillende docenten tijdens afzonderlijke lessen gegeven. Het resultaat hiervan is dat studenten het ook als zelfstandige vakken gaan zien. Het lesmateriaal wordt ‘lekker makkelijk’ verzameld in kleurrijke HEMA-mapjes.

Deze werkvorm zorgt voor ‘ontschotting’. De disciplines worden bij elkaar gebracht. En en passant oefent de student zich in presenteren, doceren en concerteren.

Evaluatie en feedback van opdracht 1

Een van de boeiende uitkomsten van deze opdracht is, dat de studenten schilderijen kiezen waar ze een persoonlijke band mee hebben.

June (Thailand, hoofdvak fluit) kiest een pentekening van haar ouderlijk huis (www.musework.nl/nl/page/3778/de-speler-als-maker-june), op palen, met veel water. Ze vertelt over het leven in Thailand. Vervolgens speelt ze een door haar gecomponeerd stuk dat is gebaseerd op de traditionele muziek van haar land. Na haar performance geeft ze een toelichting over het maakproces en theoretische achtergrondinformatie over pentatonische invloeden in haar muziek. Een mooi voorbeeld hoe creativiteit en theorie hand in hand kunnen gaan. Theorie dienstbaar aan de speler als maker.

June (feedback)

What is your general opinion about the assignment?

I think the assignment is very interesting and challenging. When I first heard that we have to do this assignment I felt quite scared but after I started working on it, it was very fun.

What did you learn from it?

I learn to create something according to my own perspective and trying to also fit in others creations. Also how we can make the music more interesting and at the same time fit in the theme that we chose.

Give also short introduction about your painting choice

I came from the different part of the world and also totally different culture so for me I want to introduce Thai painting style and the story. The painting is about the life near the river in the old times. In Thailand we used to live near the river or canal with the high wooden house with the free space underneath the house which allows the water to flow through. The painting also shows the lifestyle of Thai living in the past, we usually live together as a big family and we usually do things together for example having meals and so on.

Anything what is important to write down

I composed this piece for the Thai painting in Thai classical music style which contains folk melody and pentatonic also the form of composition is according to the Thai classical music style (slow-moderate-fast) as a solo piece for flute. Best regards, June

Rumiko (Japan, *hoofdvak klarinet*) heeft een verklanking van 'De Schreeuw' (www.musework.nl/nl/page/3780/de-speler-als-maker-rumiko) van Munch gemaakt. Ze vertelt dat het schilderij erg populair in haar land is. Ook geeft ze een boeiende uitleg over de figuren op de achtergrond. Bijzonder... omdat je aandacht juist naar de 'schreeuwmond' wordt getrokken. De muziek van Rumiko is opmerkelijk vrolijk... juist vanwege de hoopgevende figuren op de achtergrond in het schilderij.

Rumiko (feedback)

What's your general opinion about the assignment?

I think it is a good opportunity to try to imagine how composers create their music and where ideas come from. We instrument players follow notes hardly on a music, but we tend to forget to imagine why a composer put these notes and articulations. This time I got a experience of an opposite thinking way about music which I do normally. It was very interesting.

What did you learn from it?

I learned which kind of leaps, notes, articulations and phrases would be reminded by a picture. I also learned which points a composer could focus on to express about a subject; this time, it was a picture.

I will use these kinds of points of views when I read a music and I will be able to not only focus on mentioned notes and articulations but also why composer of it chose these. It will help to analyse pieces.

Anything what is important to write down

This time, I focused on not melody line but movement of each notes to express the picture. I also tried to express curved lines in the picture because these were specific feature of the paint. I think they are important that which points I want to express especially or I want to make someone's attentions with a music.

Best regards, Rumiko Asahara/浅原ルミ子

OPDRACHT 2 **FILMTRAILER/ANIMATIE –** **MUZIEK** **Inleiding**

Gyorgy Ligeti componeert tussen 1951–1953 elf educatieve stukken 'Musica Ricercata'. Met weinig noten creëert Ligeti een betoverende klankwereld. Ricercare 1 is gebaseerd op 1 toon, no. 2 op twee tonen, no. 3 op drie, etc. Ricercare no. 2 is door Stanley Kubrick gebruikt als muziek voor een achtervolgingsscène uit de film *Eyes Wide Shut*:

Opdrachts-omschrijving:

- analyseer ricercare no. 2 van Ligeti www.youtube.com/watch?v=wIDN_3EkWN8&feature=youtu.be
- stel je deze muziek als film-muziek voor; welke 'film-beelden' zie je voor je?
- bekijk op youtube de trailer van *Eyes Wide Shut* (achtervolgingsscène) en bestudeer nauwkeurig de relatie tussen de reeds bestaande muziek en de filmbeelden www.youtube.com/watch?v=3DExkPNbo7II

Over de werkvorm

Het betreft hier een variant op de gekozen werkvorm bij opdracht 1 (schilderij–muziek). In deze opdracht wordt echter een interessant aspect toegevoegd en dat is TIMING. Het schrijven van muziek bij filmbeelden brengt verschillende muziektheoretische aspecten samen: de verhouding tussen

consonantie en dissonantie, de maatsoorten en bijbehorende ritmische figuren, en vooral de verhouding tussen spanning en ontspanning. Deze aspecten staan natuurlijk in de analyse-boeken vermeld, maar in deze werkvorm ervaart de student zelf de werking daarvan.

Evaluatie en feedback van opdracht 1

Tijdens de klassikale bespreking blijkt dat de studenten opmerkelijk tegengestelde beelden bij dezelfde muziek 'zien'.

Isidor ten Hooven (*student 3.0 – volgt uit interesse jaar II bachelor klassiek*) componeert muziek bij een grappig animatiefilmpje: 'The Paperman'. Isidor vangt de verschillende scènes en gemoedstoestanden feilloos in zijn muziek. De timing is voortreffelijk. De animatie plus muziek van Isidor is te bekijken op: www.musework.nl/nl/page/3331/filmtrailer-muziek

Isidor (feedback)

Het schrijven van muziek bij een trailer vond ik een erg prettig uitdagende opdracht. Ik koos de trailer van Paperman en tijdens mijn maakproces kwamen de volgende vragen aan bod: hoe geef ik de algemene sfeer van het stuk aan? Hoe vul ik die sfeer op micro-niveau in? Welke cues raak ik en hoe sterk wil ik ze benadrukken? Op wat voor een manier verwerk ik het thema? Wat ik ook fijn vond, was dat ik de kennis die ik in andere lessen heb opgedaan aan stemvoering en vormleer heb kunnen toepassen in het proces. Ik heb dus niet echt iets geleerd wat betreft regels zoals je die leert bij 4-stemmigheidsoopdrachten, maar meer op het gebied van grotere keuzes waarbij de opgedane kennis (uit die opdrachtjes) als vanzelfsprekend waren.

Muzische professionalisering

Op dit punt gekomen grijp ik terug naar het openingscitaat van Wouter Paap. Avant la lettre lijkt Paap een pleitbezorger voor 'muzische professionalisering' te zijn als hij voorstelt dat theorie in plaats van zich *los te zingen* van de levende muziek zich juist zou moeten toeleggen op het *bezingen*¹ daarvan. Het maken in de

¹ Bezingen, zoals dat begrip aan de hand van de mythe waarin de muzen de daden van de Goden bezingen wordt uitgelegd in Rosmalen, Bart van (2016) *Muzische Professionalisering*, Utrecht: Uitgeverij IJzer, is een integratie van maken en reflecteren

theorie integreren maakt 'de theoretische stof voor de leerling heel wat aantrekkelijker, want men kreeg het gevoel, er werkelijk iets mee te kunnen gaan "doen". De levende werkelijkheid van de kunst als inspiratie tot dat muzische *bezingen* heb ik in het verlengde van Wouter Paap verder doorgetrokken. In de beschreven opdrachten zijn de inspiratiebronnen buiten de muziek gezocht (schilderij, film of trailer). Uit de reflecties van de studenten blijkt dat juist dat geweldig werkt! Ze hebben lol in de opdrachten, ontwikkelen gevoel voor vorm, timing, articulatie, frasering, samenklank, etc. Kortom de traditionele aspecten van muziektheorie (vaak gebundeld in een syllabus) komen nu op een vanzelfsprekende en inspirerende manier aan bod. Door zelf te creëren leert de student de gedachtegang van een 'echte' componist te volgen. En dat heeft weer invloed op de interpretatie van composities. De student-muzikspeler wordt uitgedaagd om zijn makerschap aan te spreken.

A new way of teaching

Elsa Aspioti (een hobostudente uit Griekenland) volgde reeds theorieonderwijs aan verschillende instituten. In een lange mail geeft ze een interessante analyse. Hieronder een aantal kernpunten uit haar visie.

Elsa (feedback)

Thursday Theory lesson: new way of teaching
Before coming to Utrecht I was subscribed to the University of West London (www.uwl.ac.uk) as a student on distance.

Usually the teacher explains theory – harmony rules and then gives exercises.

In the Thursday group it was the first time that I created harmony passages from my mind and I find it really creative. Listening to music and discussing about it, is a really nice time in the class. Our own ideas and the teacher's information make the music more interesting and there is always time for stories regarding the composers!

The nicest part of the lesson is the creativity. All the exercises we do are based on something we discuss in class and we like. Some of them are also our own ideas. I do not feel the obligation to do my homework, but I am looking forward to create something new.
Best regards, Elsa

Commentaar/visie/kritiek/ van een collega

Ik dank mijn collega Mary Sayre van het Conservatorium in Utrecht hartelijk voor het kritisch doornemen van mijn bijdrage aan het jaarboek. Ik heb haar aanbevelingen zoveel mogelijk verwerkt.

Presently Mary is a lecturer of harpsichord, basso continuo, harpsichord methodology and improvisation at the HKU University of the Arts, Utrecht Conservatoire, where she is also a research coach and mentor.

Euwe de Jong
Utrecht, juni 2016

De citaten uit het interview met Beatrix Ruf zijn gepubliceerd in NRC van 18 april 2015.

We zijn er voor de avant-garde

Hoe ontwikkelt een Duits provincie-meisje zich tot directeur van het Stedelijk Museum? Beatrix Ruf is een van de invloedrijkste personen in de internationale kunstwereld. "Het carnaval heeft me zeer beïnvloed."

Door Jannetje Koelewijn – Gepubliceerd in NRC/18-04-2015
www.nrc.nl